

Sociální psychologie 1

Socializace

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, MUNI

Ukončení:

Přednáška: Online test na 60%, tj. 12/20 bodů.

Seminář (pouze pro prezenční studium): max. 1 neomluvená absence, aktivní účast (dle požadavků konkrétního vyučujícího semináře: četba textů, odevzdávání výpisků a úkolů apod.).

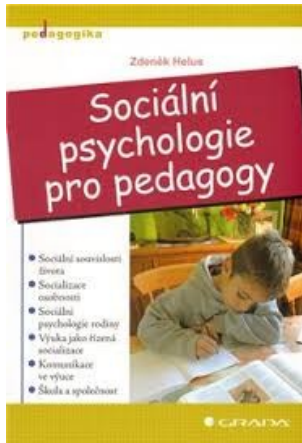
Obsah testu:

Znalost teorií, faktů, výzkumů, termínů a pojmů sociální psychologie (viz témata v sylabu).

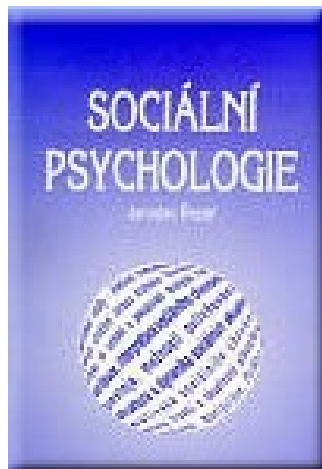
Testové otázky jsou zodpověditelné, pokud si pročtete **Interaktivní osnovu, prezentace** v ní (slova vyznačena **tučně** jsou základní termíny, které musíte znát), **texty** v ní (4 texty z učebnice *Hewstone & Stroebe*) a **povinnou literaturu** (Helus a Řezáč).

Forma testu: 20 otázek výběr jedné správné odpovědi z několika (multiple choice).

Povinná studijní literatura:

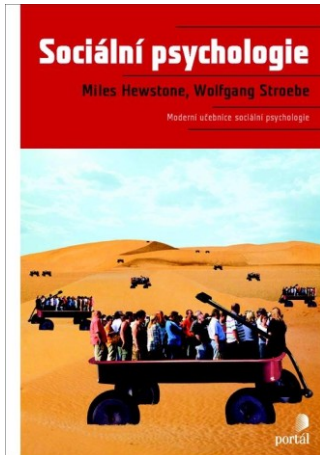

Helus, Z. (2007 či 2015). Sociální psychologie pro pedagogy. Grada: Praha.

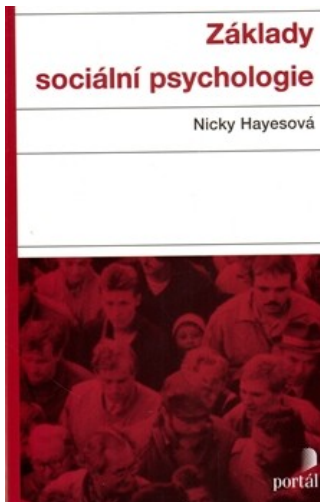
Řezáč, J. (1998). Sociální psychologie. Brno: Paido. Vloženo do interaktivní osnovy.

Doporučená literatura:

Hewstone, M., Stroebe, W. (2006).
Sociální psychologie. Praha: Portál.

vybrané kapitoly ve Studijních materiálech

Hayesová, N. (2007). Základy sociální
psychologie. Portál: Praha.

SZZ – mnoho otázek se týká soc. psychologie !

Test ze SocPs naprosto neodpovídá SZZ,
protože ten testuje pouze základní znalosti a
mírně jejich aplikaci!

Tj. na SZZ se nelze učit jako na test ze SocPs!

Bloom's Taxonomy

Cíle tohoto kurzu:

Cíle kurzů psychologie na PED MUNI:

Získat představu o tom, co se Vaším svěřencům (žákům, klientům) honí v hlavě.

Úvod do psychologie (odpovídá obecné psychologie) Vás seznámil s tím, jak se na psychiku dívá soudobá psychologie: že odlišujeme různé úrovně a různé typy duševních procesů atd.

Vývojová psychologie Vás seznámila s tím, jak se lidská psychika vyvíjí a rozvíjí.

Sociální psychologie doplní do této představy to, jak je lidská psychika ovlivněna sociálním kontextem lidské existence.

Pedagogická psychologie bude aplikací všech těchto tří psychologií do oblasti vzdělávání.

**Rolí psychologie je činit běžně nereflektované procesy a obsahy mysli vědomými.
Cílem studenta psychologie na PED MUNI je využít těchto uvědomění k zlepšování sebe a svých svěřenců.**

S tímto záměrem byste měli/y studovat psychologii: abyste se o sobě dověděli/y něco nového, něco dosud nevědomého a naučili/y se díky tomu regulovat nové procesy (psychické i tělesné).

Celá řada profesních kompetencí učitele nebo speciálního pedagoga se týká sociální oblasti.

Ze sociální psychologie může student/ka čerpat pro tyto oblasti:

- práce se skupinou žáků či s jednotlivcem,
- porozumění vlastnímu sociálnímu chování,
- porozumění sociálnímu chování druhých.

Ze sociální psychologie může student/ka získat benefit :

- při výkonu vlastního povolání,
- při výchově vlastních dětí i sebe sama.

- Student si musí osvojit **pochopení psychiky člověka hlubší, než má běžný neškolený člověk**. Musí znát více než jen **lidovou psychologii** (angl. *folk psychology*, popř. *theory of mind*). K tomu je nutné chtě nechtě něco si o psychologii přečíst.
- Musíte vymanit svoje naivní psychologické poznání ze zajetí běžných předsudků, které se prezentuje jako lidová moudrost.
- Psychologie není žádná sbírka lidových mouder (např. na zuřivé dítě platí vždy toto ...), měl by to pro vás být nástroj, jak se neustále učit o sobě a o druhých.

Sociální psychologie

Definice sociální psychologie

Definice sociální psychologie (=SP) je velké množství, protože SP zkoumá několik odlišných **úrovní** jevů: individuální (intrasubjektivní), intersubjektivní a meziskupinovou.

Def1: Sociální psychologie studuje **sociální interakce** v různých a mezi různými **sociálními útvary** (soc. skupinami, agregáty, institucemi ad.) a snaží se popsat jejich kognitivní, emoční a somatické předpoklady a zákonitosti jejich fungování. (Hunt, 2015)
= meziskupinová úroveň

Def2: Sociální psychologie studuje, jak jsou chování, prožívání, myšlení, pocity a tělesné procesy ovlivňovány reálnou, zprostředkovanou nebo jen představovanou přítomností druhých. (Allport, 1985)

=individuální a částečně intersubjektivní úroveň

Sylabus přednášek

Přednášky nabídnou pohled sociální, evoluční, komparativní, kulturní a kognitivní psychologie na sociální procesy a jevy.

Témata přednášek:

1. **Socializace a enkulturace**
2. **Jak se náš mozek vyvinul do dnešní podoby?** *Modularita mysli. Kognitivní moduly a jejich evoluce. Kognitivní moduly v sociální oblasti.*
3. **Vnímání druhých lidí**, budování dojmu o druhých, teorie mysli (**sociální kognice**), kategorizace v sociální oblasti, sociální stereotypy a různá zkreslení
4. Druhy **sociální komunikace a vývoj komunikace**
5. Role **emocí** v komunikaci
6. Vznik a **dynamika sociálních skupin** (skupinová dynamika a rolové chování), sociální **ovlivňování**
7. **Meziskupinové chování**

1. SOCIALIZACE

- Předně je nutné odlišit oblast **sociálních** jevů a oblast **kulturních** jevů.
- **Sociální** (chování) se týká života ve skupině a týká se i mnoha jiných tvorů než jen člověka. Např. existuje sociální život savců, ptáků, ryb, hmyzu apod. Lidské sociální systémy a procesy se od ostatních tvorů odlišují, ale mají stejně jako ony svůj evoluční/historický původ (nikoli stvoření ale evoluce). = **Sociálnost**.
- **Kulturní** (chování) se týká více méně jen člověka (výjimkou mohou být snad jen lidoopové). Týká se specifických znalostí, dovedností, postojů, příkazů a zákazů, komunikačních prostředků atd. nabytých během **socializace**. Srov. pojem **modální osobnost** (Linton & DuBois, Helus).
- Všimněte si, že kultura není na světě pouze jedna jediná, ale je jich nepřeborné množství (zatímco sociálnost člověka je pro všechny jedince více méně totožná napříč kulturami – liší se jen díky temperamentu, kultuře aj.).
- **Rozdíl mezi sociálností a socializací je zásadní!**
- Pedagogiku je nutno chápat jako oblast mezi sociální a kulturní oblastí – pedagogika je kulturní akcí v rámci konkrétní kulturní tradice, která se děje v konkrétním sociálním kontextu.

Co se v této přednášce dozvíte?

- Co je to **socializace**?
- Co je to sociálnost?
- Jaké místo má v lidském životě **učení**?
- Čím je lidské učení naprosto unikátní?
- Jaké místo má v lidském životě **pochvala**?
- Jak uspořádání lidského společenství (např. struktura rodiny) ovlivňuje socializaci?

Socializace: co to je?

Socializace: co to je?

DEF₃: Socializace je proces osvojování si **kulturou sdílených** poznatků, vzorců chování a praktik, hodnot, postojů, ideálů, norem a zákazů atd.

DEF₄: Socializace je všechno, co se naučíme (a vše, co budeme učit druhé).

Socializaci lze chápat jako enkulturaci (čili „vtiskování“ kultury).

Kultura je soubor adaptací a soubor myšlenek (spojených s těmito adaptacemi). Adaptace jsou často spojené s určitou technologií a tedy i s konkrétními artefakty.

(Všimněte si toho, že **socializace** více souvisí s kulturní oblastí a **jen okrajově se sociální oblastí!**)

Kultura představuje od buněčné dědičnosti odlišný způsob přenosu a kumulace zkušeností. Kulturu se musíme **naučit**, geny zdědíme.

Téma *příroda* proti *kultuře* (*natura* vs. *cultura*, *fýzis* x *nómos*) je filosoficky velmi plodné (srov. např. Šmajš, 2003; Kratochvíl Zdeněk aj. Srov. však i průnik obou oblastí v ekologické antropologii.)

Rozporuplné prvky kultury

- Všimněte si, že dospělí dělají přesně to, co se dětem zakazuje: kouří, pijí alkohol, ponocují, mlátí se a zabíjejí, podvádějí atd.
- Vztah k sobě (kultuře samotné :recepce klimatické změny, vybíjení druhů, ničení ostatních kultur v rámci globalizace...

Školní vzdělávání je řízená socializace a enkulturace.

Speciální pedagogika je řízená speciální socializace.

Řízená socializace bere na vědomí:

- v jaké vývojové etapě se žák nachází,
- co je cílem socializace v dané vývojové etapě,
- žákovy a svoje možnosti a omezení.

Cíle socializace

- Zatím jsem představil socializaci jako přenos kultury, znalostí, technologií, dovedností, norem, hodnot.
- Je vskutku obdivuhodné, kolik znalostí a dovedností (technologií a myšlenek) je člověk schopen se od narození do smrti naučit (učení se = enkulturace je jednou ze základních adaptačních strategií člověka, resp. homininů).
- Nicméně, absolutní zázrak je to, jak se totálně sobecká bytost, jakou je novorozené dítě, stává během socializace ohleduplnější, méně sobeckou bytostí (naučí se dělit, pomáhat, odříkat si, nesoutěžít, nepovyšovat se, přiznat prohru atp.). Zázrak je, že se z totálně sebestředného a hédonického zvířete stává jedinec, který tyto přirozené (a pochopitelné) impulzy dokáže přinejmenším částečně ovládat.
- Tento problém („zkrocení zvířete v nás“) je jedním ze zásadních bodů psychoanalýzy (srov. Freud, 1991). Protože je tento proces „krocení zvířete“ **velmi konfliktní** (viz fáze socializace), může během něj dojít k celé řadě problematických situací, které mohou (ale nemusí) mít celoživotní vliv (především ty, které se týkají vývoje osobnosti).

Socializace: co to je?

Socializace (popř. kultura) je jako software, pro biologický hardware.

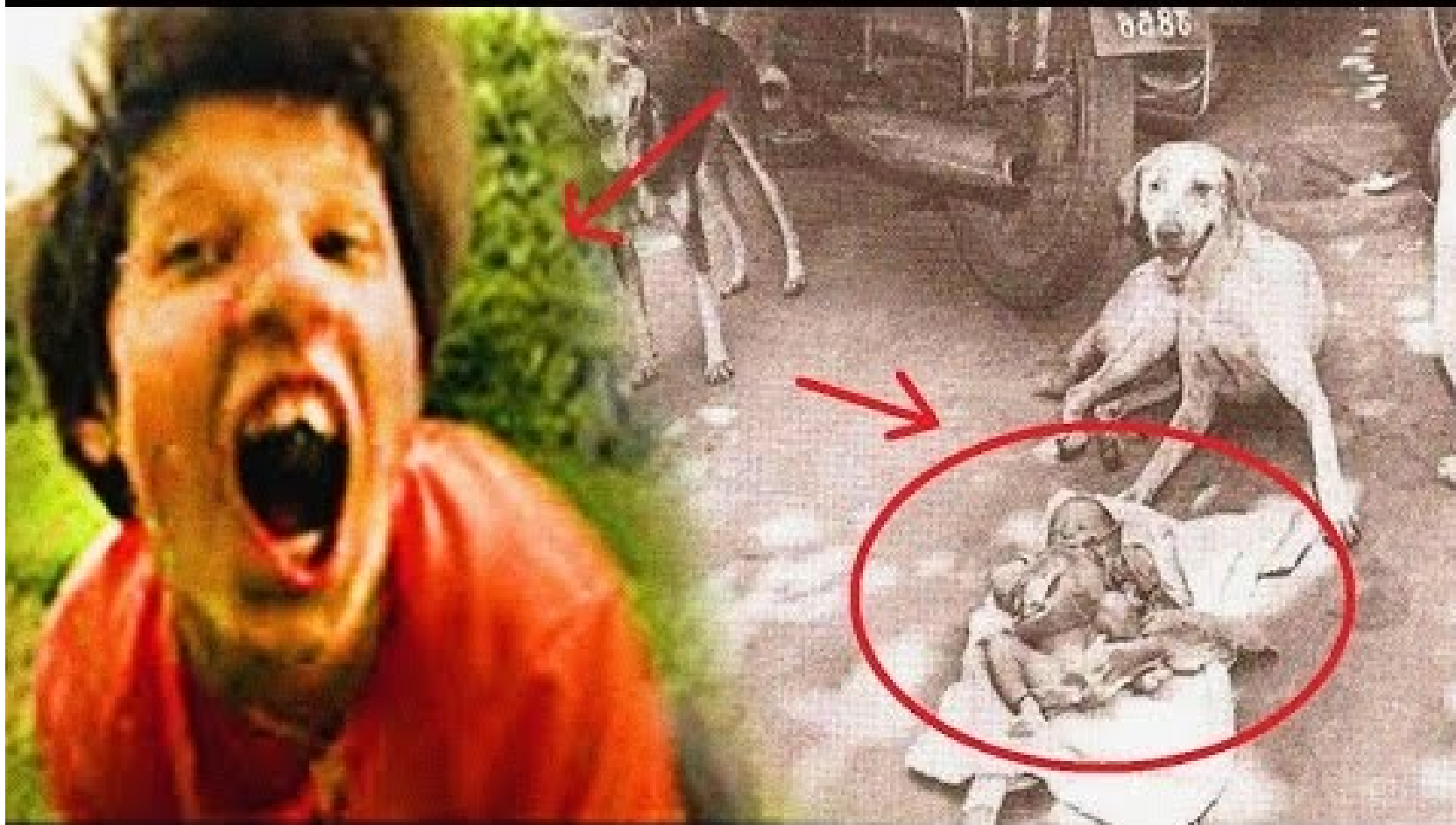
Srov. *vlčí děti* - kam by to dotáhl člověk bez péče druhých (bez patřičného softwaru)

<https://www.youtube.com/watch?v=VLXI7-vmFAY>

Přehled celé řady případů:

https://en.wikipedia.org/wiki/Feral_child

Oxana Malaja, nalezená v 7 letech

Místo sociálnosti ve vývoji

Scarr (1992) identifikoval 4 faktory, které vedou k tomu, že jsou děti z jedné rodiny nebo z různých rodin odlišné:

1. Genetické odlišnosti

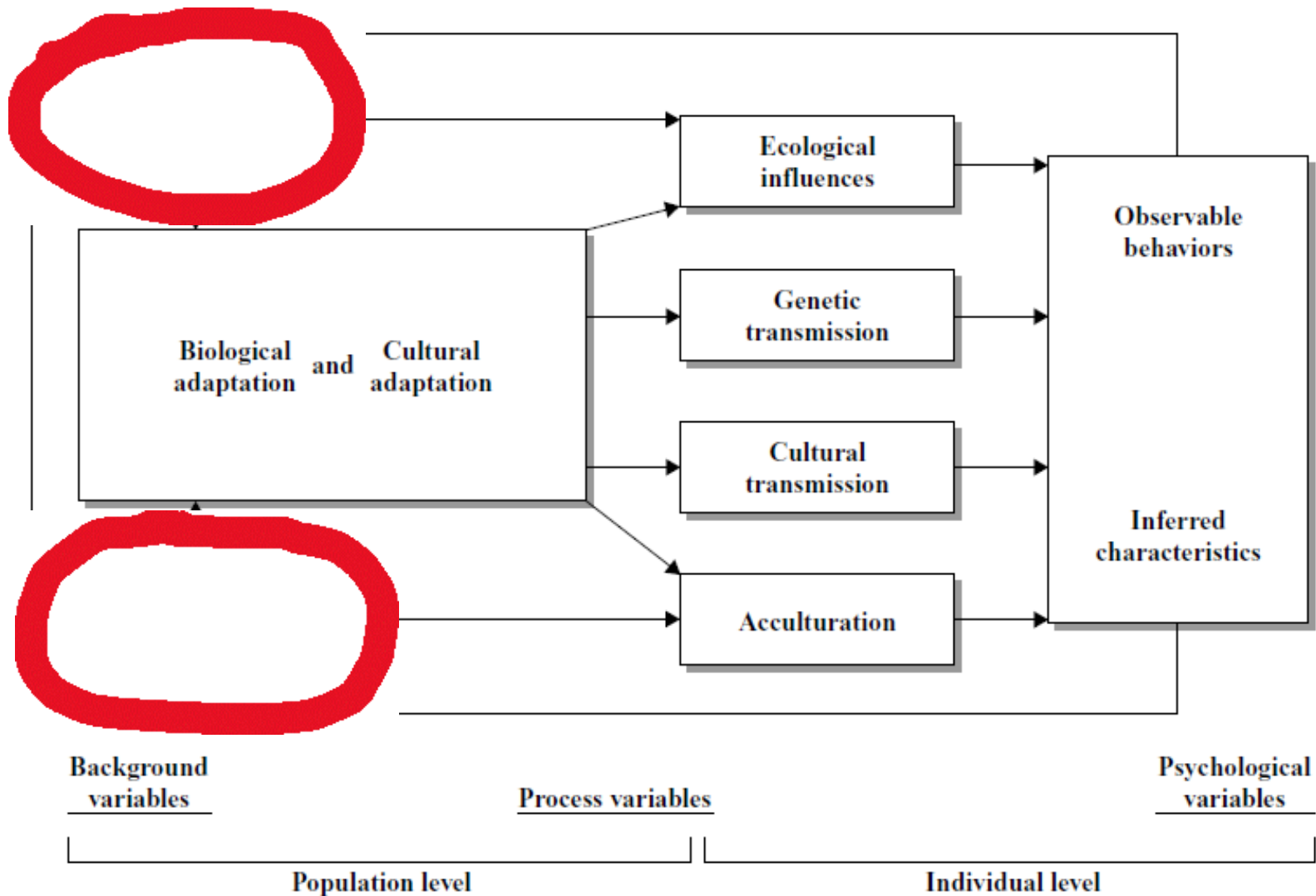

2. Odlišnosti v tom, jak k nim přistupovali rodiče a další lidé (= sociální vliv = vliv socializace).

3. Odlišnosti v reagování na tytéž zkušenosti

4. Odlišné volby v prostředí

Model adaptace v mezikulturní psychologii (Shyraev & Levy, 2020)

Srov. změnu vzdělávání před revolucí a po revoluci v ČR

- Socializace je nejen procesem enkulturace ale také procesem utváření osobnosti jedince! Osobnost se totiž teprve utváří v průběhu socializace (není předem daná a je poplatná každé kultuře = pojem **modální osobnost**).
- Některé psychické procesy a funkce vznikají jen díky specifické enkulturaci a bez ní by samy nikdy přirozeně nevznikly (např. logické usuzování, taxonomická kategorizace a celkově tzv. abstraktní myšlení – srov. Lurija, 1976).

Transkulturní psychiatrie

- Podobně existují pro konkrétní kultury specifické duševní choroby.
- **Amok** – Afrika a JV Asie, meditace a pak náhlá excitovanost až agrese, poté vyčerpání.
- **Whitico** – Inuité, psychóza, nutkání jíst lidské maso.
- **Koro** – Čína a JV Asie, muži, úzkost, že se jim penis zanoří do břicha a oni umřou.
- **Latah** – Malajsie, ženy, echopraxie, koprolálie a fugy.
- **Ode ori** – Nigérie, studenti a úředníci, pocit, že jim hlavou či celým tělem prolézá parazit.
- **Dhat** – Indie, muži, obava ze ztráty semene, úzkosti, vyčerpání.
- **Pibloktoq** – Grónsko, zmatenost, vysvlékání se a válení ve sněhu.

Modální osobnost

Produktem socializace je (z velké části) také **osobnost** člověka.

Modální osobnost „charakterizuje příslušníka či příslušnici **dané společnosti a dané lokální kultury s jejími rysy a vlastnostmi.**“ (Linton & DuBois, 1945).

Modální zde znamená nejčastěji se vyskytující, popisuje typického zástupce dané kultury. Modální osobnost Čecha, Řeka, Mexičana, příslušníka kmene Warao, Dani, Arapeš či San se zkrátka liší.

Právě existence modální osobnosti v dané kultuře vede k stereotypnímu posuzování příslušníků jiných kultur.

- Během socializace dochází k formování osobnosti, neboli **personalizaci** (srov. Helus, 2007, s. 83-86, s. 104-105) a postupně také k **profesionalizaci**.
- Člověk je tvor, který se vyvíjí z vlastní vůle (srov. již platónský termín: **péče o duši**). Všechny duchovní systémy a esoterní nauky historie jsou založeny na této možnosti měnit sebe sama. K tomu užívají různých procesů (askezi, meditaci, opájení se, tanec, utrpení, smyslovou deprivaci, nábožensko-kosmologické představy ad.).

- Výsledkem socializace člověka je: soběstačný jedinec, který je sám schopen socializace sebe a později i jiných.
- Výsledkem socializace člověka je: individuovaná (tj. jedinečná a pro celek nenahraditelná) osobnost. Srov. nenahraditelnost např. velkých umělců, ale i velkých altruistů, zdravotních sester, filantropů, **skvělých učitelů**, pořadatelů kulturních akcí atd.
- I jako soběstačná a socializovaná osobnost se však člověk vyvíjí dál (srov. fáze rodičovství, prarodičovství, kmetství).

Průběh socializace

1. fáze socializace

narození až cca 1,5 rok

Dítě navazuje **citovou vazbu (attachment)** především k matce. Dochází k adaptaci vrozených schopností dítěte na **realitu** (objevují se první **konflikty ono a reality** – srov. Freud, 1991, s. 363 a dále).

Nástroje rodiče: socializace **láskou** (tj. péčí, něhou, pochvalou, pozorností).

Zisk dítěte ze socializace: vzpřímená chůze, cvičení funkcí rukou, základy verbální komunikace, socializace stravy a odívání, základy používání příboru...

2. fáze socializace

1,5 roku až do začátku puberty.

Začíná se období separace od matky (další konflikt, nyní na sociální úrovni). Postupně (již od první fáze) vzniká **uvědomované jáství** (vědomá osobnost) jako personifikace psychických procesů adaptace vzhledem:

a) k pudovým potřebám (k **ono**, *id*),

b) k **realitě** a

c) postupně i vzhledem k **nadjá** (*superego*; k sociálním vlivům).

Nový je v tomto období **konflikt mezi ono a nadjá** (mezi „zvířátkem“ a nároky společnosti), který se projevuje zvláště v **období vzdoru**. Postupně se rozvíjí dětská osobnost, i skrze konflikty se soc. okolím, které dítěti zrcadlí určité jeho stránky.

Úkol dítěte: pochopit, že rodiče svým tlakem sledují dobro dítěte, ačkoli je tento tlak nepříjemný a plodí konflikty.

Nevědomý úkol dítěte: překonat svoje základní (vrozené) sobectví (**ono**).

Úkol rodiče: co nejsmířlivěji začít dítě socializovat (vychovávat a učit), pomoci mu překonat základní sobectví a základní nevědomost (o sociální a přírodní oblasti).

Nástroje rodiče: Socializace **láskou, studem, vinou** a později i **vysvětlením**.

Získ ze socializace: vědomé sociální (interaktivní) jáství, ovládnutí vyměšování, pochopení *zprostředkovaných* základů světa, základy soběstačnosti, pochopení úžasnosti přírodního a sociálního světa...

3. fáze socializace

Od začátku puberty po konec adolescence.

Začíná se období integrace pohlavního pudu, tj. období vzniku dospělé osobnosti. Pohl. pud nelze uspokojit v primární rodině, čili tento pud nás vede mimo rodinu, ven do světa – je tedy výrazně prosociální.

Zdánlivý úkol dítěte/člověka: chodit do školy a tam se učit.

Nevědomý úkol dítěte/člověka: vybudovat takovou osobnost, která nám umožní v přírodním i sociálním světě přežít a dokonce si najít partnera/ku.

Úkol rodiče: Uhlídat potomka, aby dospěl s co možná nejmenšími zraněními (fyzickými i duševními).

4. fáze dospělosti

Začíná se období formování vzniklé dospělé osobnosti (v ní chybí tradiční role rodiče, tu zastupuje role partnera/ky a role kamaráda/ů). Začíná socializace životem („co nás život naučí a jak obstojíme“).

5. fáze rodičovství. S příchodem potomků.

6. fáze prarodičovství. S příchodem vnoučat.

Socializace se týká:

- **Chování** (chováme se dle kulturních norem a zvyklostí)
- **Motivace** (omezujeme a zesilujeme svoje potřeby určitým směrem)
- **Znalostí** a představ o světě
- **Povrchu těla** (zdobíme a šatíme svoje tělo dle kulturních norem)
- **Tělesných procesů**: jezení, defekace, sexuálního chování, emocí, agrese atd.
- **Myšlení, fantazie, řeči**

Socializace

Socializaci nelze chápat jen jako jednosměrný **receptivní** proces, kdy se do dítěte nalévá kultura. Socializace má **dva póly** (receptivní a distribuční).

I dítě (zdánlivě pasivní při socializaci) je od prvního dne narození samo velmi významným sociálním činitelem svých rodičů – srov. narození dítěte a změna celého partnerského (nyní již rodinného) života! Vše se točí kolem dítěte! Místo, věci, strava, spaní, styk s ostatními atd. Všechno.

+ Dítě se často velmi silně bouří proti socializačním postupům: chtějí víc/méně mléka, strava jim ne/chutná, za někým nepůjdou, něco je nudí, **chtějí být občas neposlušné** (srov. Freudovu teorii dynamiky osobnosti založenou na konfliktu id x superego). Tím si dítě buduje **autonomii** i identitu.

LIDSKÁ SOCIÁLNOŠT

Cíle této části:

- Porozumět tomu, že **sociálnost je univerzální a velice účinnou adaptací** v přírodní říši.
- Že sociálnost není lidským výtvozem - je to v přírodě celkem rozšířená adaptace. Jsou však i nesociální živočichové, např. draví tvorové: bezobratlí, ryby či plazi (viz přednáška *Historie lidské komunikace*).
- Že lidská sociálnost má specificky lidskou podobu, která je výrazně odlišná i od sociálnosti našich geneticky nejbližších příbuzných (šimpanzů, lidoopů či primátů). Tato specifika lidské sociálnosti je dobré znát.

Evoluce sociálnosti

- Sociálnost včel či mravenců je jiná, než sociálnost lidská.
- Sociálnost blanokřídлых je určena hlavně feromony a **hormony** (a je proto více neměnná a uniformní – srov. kasty mravenců: voják, pečovatel o larvy, dělník atd.).
- Lidská sociálnost je sice také spouřčována hormony či feromony (srov. roli **oxytocinu, adrenalinu, tělesného pachu ad.**), ale není vůbec uniformní (neboť je utvářena také odlišnostmi individuí, sociálních rolí, sociálních pozic apod.).

- Základy sociálnosti jsou i u člověka **vrozené (srov. attachment)**, ale vždy mají i individuální (popř. rodinnou) podobu.
- Když se řekne, že je něco vrozené znamená to mj., že je to společné všem zástupcům daného druhu (srov. pud **attachmentu**, který máme společný minimálně se všemi primáty).

Evoluce sociálnosti: rodičovství

U savců a ptáků je sociálnost navíc spojená s péčí o potomstvo!

Schopnost péče o potomstvo se rozvinula asi ne později než před 300 milióny lety s nástupem therapsidů a dinosaurů.

Péče o potomstvo je mj. spojená s podnětným sociobiologickým termínem ***parental investment*** (= ***investice do rodičovství***). Teorie *investice do rodičovství* dobře vysvětluje různé proměny sexuality druhu ve vztahu k péči o potomky, k velikosti a uspořádání skupiny apod.

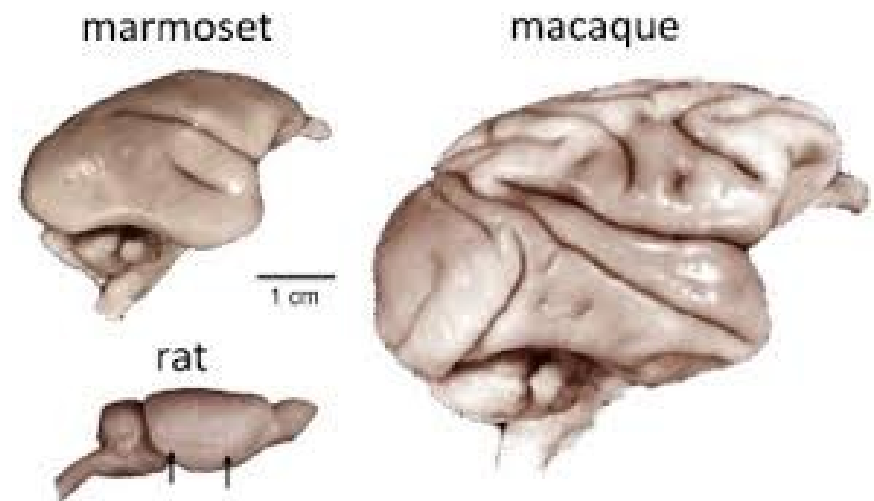
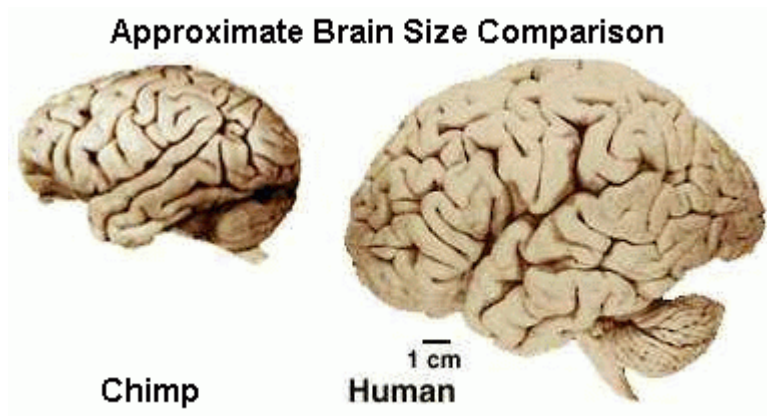
Např. vztah mezi pohlavním dimorfizmem a uspořádáním rodinné jednotky (viz dále).

TEORIE SOCIÁLNÍHO MOZKU

Lidský mozek – proč je tak velký?

Lidský mozek váží 2 % hmotnosti, nicméně spotřebuje 20 % zdrojů.

Mozková kůra člověka má 4 krát větší plochu než mozek šimpanze. Gyrifikace je výsledkem velkého neokortexu v malé dutině lebeční. Krysa má mozek zcela plochý – i proto se používá v neuro-výzkumu.

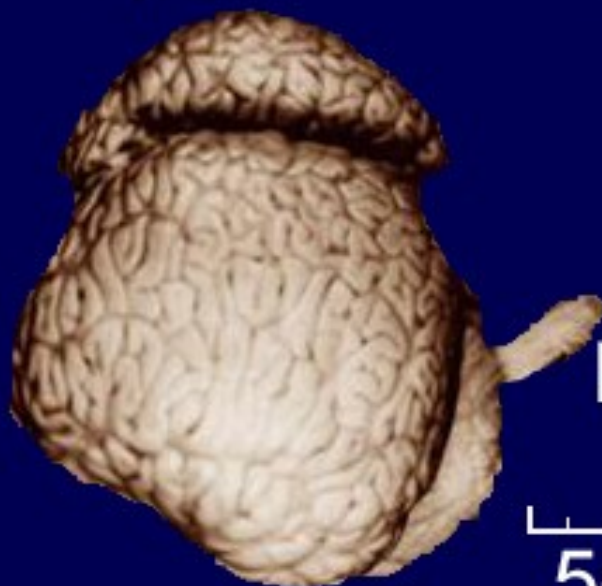
Human

Elephant

Dolphin

Gorilla

Dog

Cat

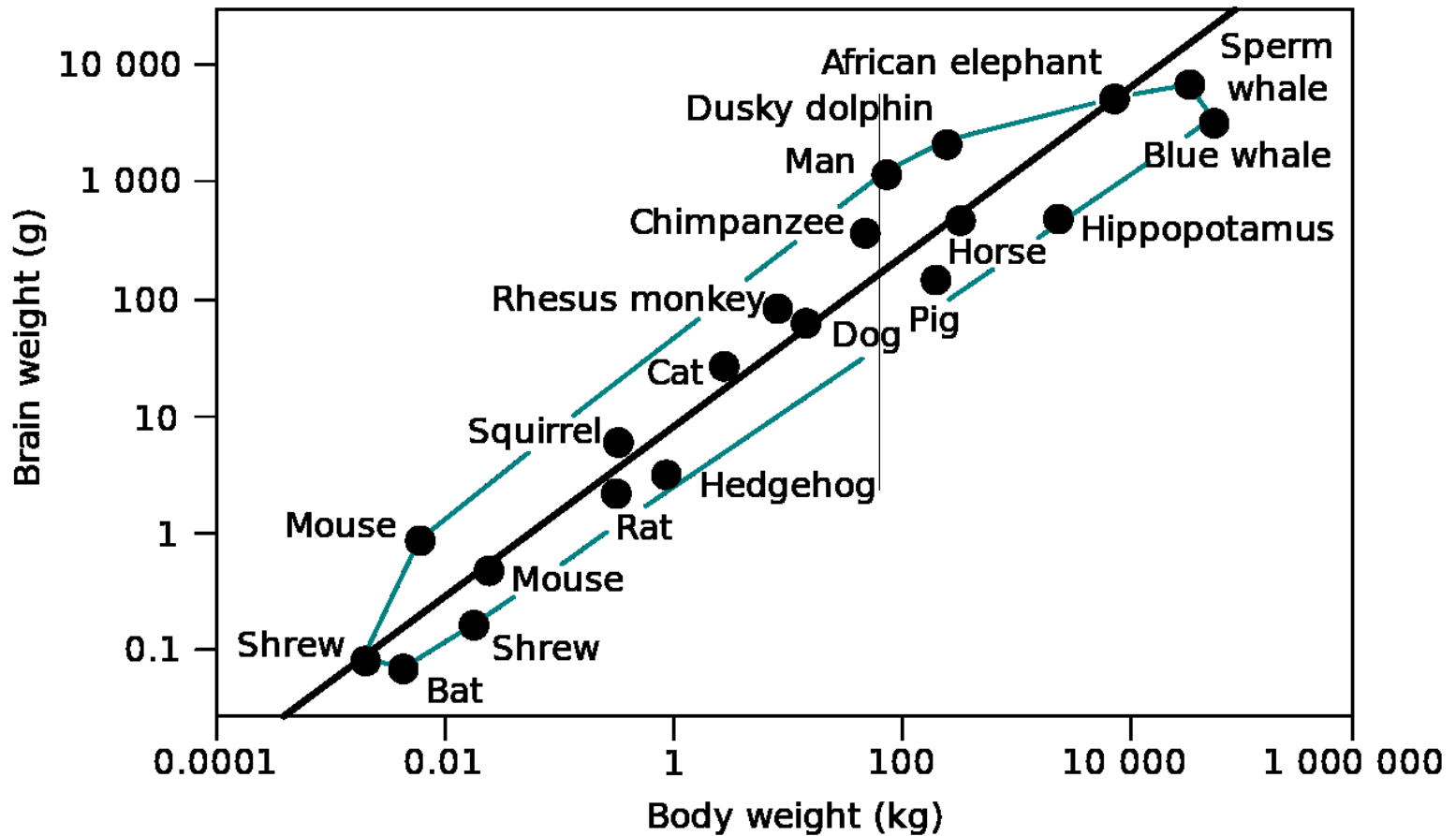

Macaque

Mouse

- Mozek člověka ztrojnásobí (3,26) svoji velikost od narození do dospělosti. Zde je patrná důležitost postnatální péče o jedince, čili socializace a výchova! (Člověk má nejméně vyvinutý mozek po narození ze všech primátů – jen cca 30 %).
- Velká mozkovna způsobuje problémy u porodu.

Otázka:

- **Proč tedy máme my, moderní lidé (ale obecněji i my, primáti), tak velký mozek?**
- K čemu je?
- Jaká skutečnost, či jaká adaptace (adaptace na co?) vede k vzrůstu relativní velikosti mozku?
- (Moderní lidské vynálezy, jako písmo, technika apod., velikost mozku těžko vysvětlí, neboť zhruba stejnou velikost měl mozek moderního člověka již před 400-300 tisíci lety).

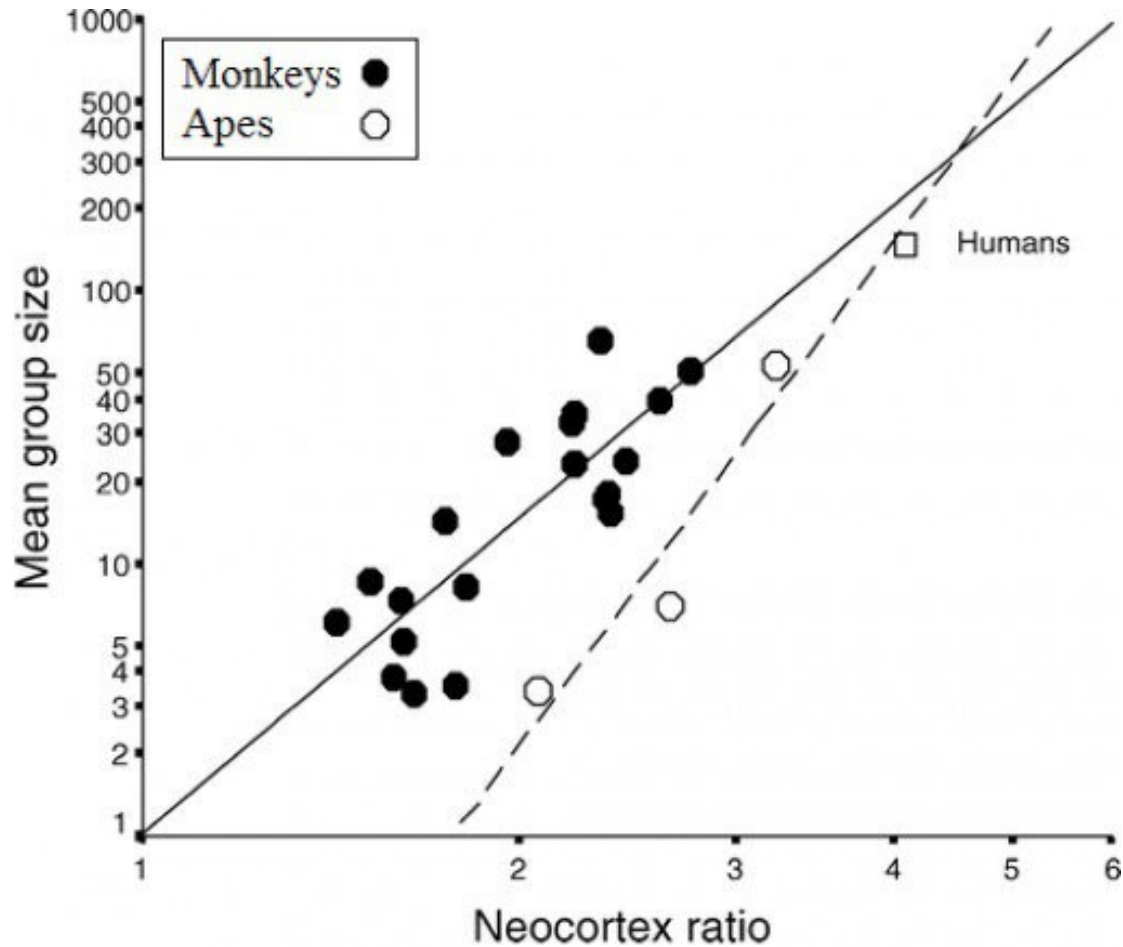
Sociální mozek 1

Robin Dunbar a jeho *social brain hypothesis* odpovídá: Primáti si vyvinuli neobyčejně velký mozek (v poměru k tělu), aby řídil neobyčejně komplexní sociální systémy, ve kterých žijí. **Počet sociálních vazeb (resp. velikost skupin) je u primátů přímo úměrný velikosti mozku.**

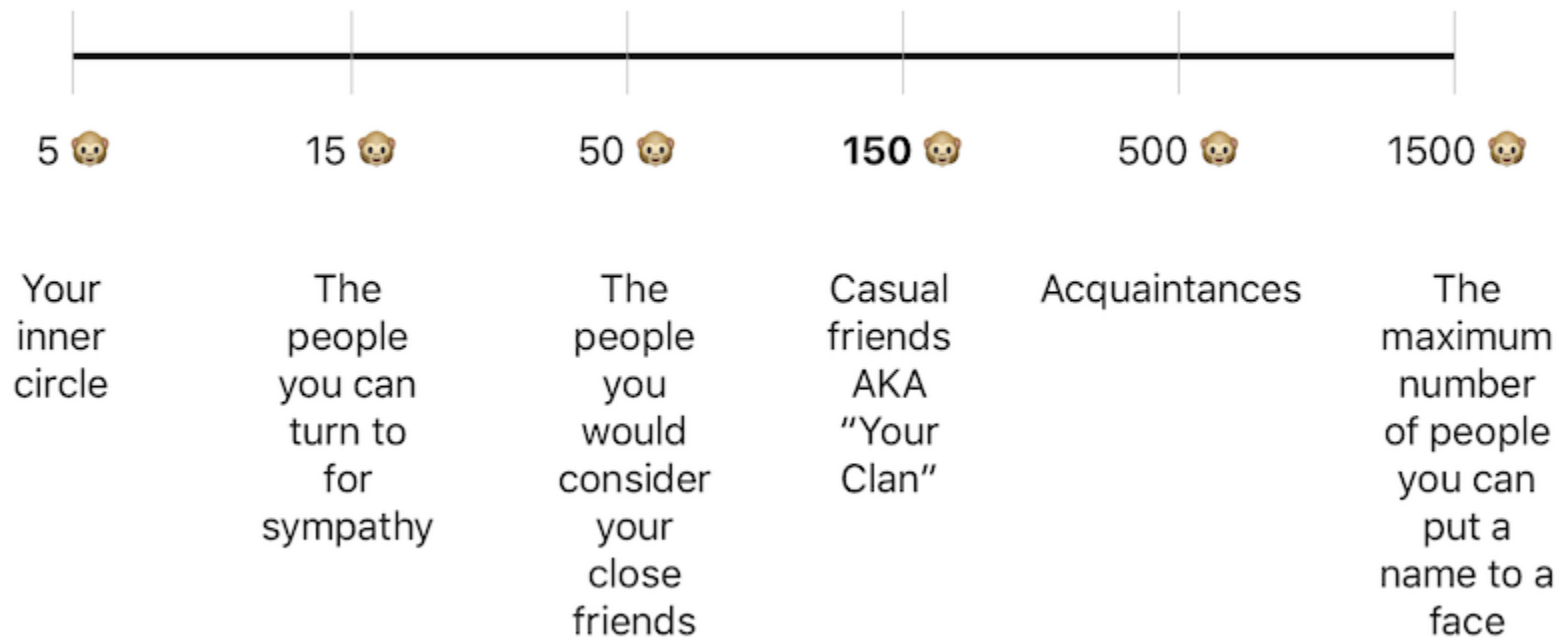

Srov. **Machiavelliánská inteligence** v etologii (=schopnost manipulace, intrik, přetvářky, lži, kooperace apod.) u primátů

Social brain hypothesis

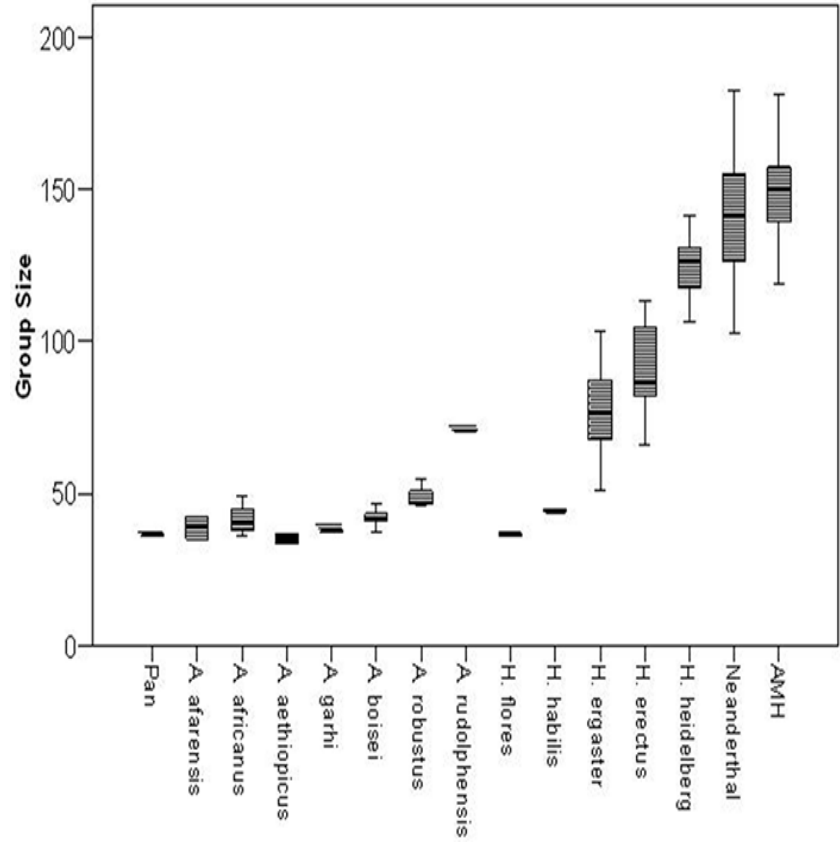
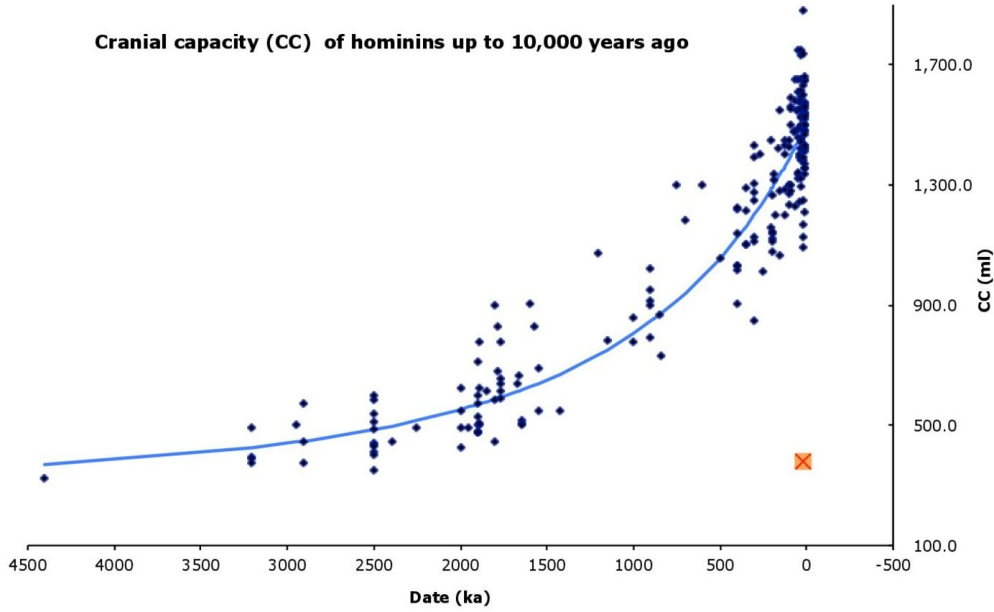

Dunbar's Number

Dunbarovo číslo 150 neznamená, že lidské tlupy měly/mají maximální velikost 150. Vždyť i ty nejmenší kmeny mají několik tisíc jedinců. Toto číslo je omezením jedince, nikoli skupin!

Cranial capacity (CC) of hominins up to 10,000 years ago

Sociální mozek 2

Dunbar (2009): Další výzkum: u ostatních savců (jiných než primátů) a u ptáků **neplatí** zmíněná závislost velikosti neokortexu a velikosti skupiny. **ALE platí, že větší mozek mají druhy, které žijí a rozmnožují se párově.**

Dunbar (2009) vyslovuje hypotézu, zda sociální systémy, které vytvořili primáti, nejsou odvozeny zobecněním párové vazby na další jedince ve skupině?

Odevzdanost jedince skupině je skutečně celkem podobná odevzdanosti v partnerské lásce. Jak ve skupině, tak v partnerství lze spatřovat jevy jako je: **soc. konformita** (motorická i postojová, synchronizace), **soc. koheze**, **polarizace myšlení** ad.

Otázky k diskusi

- Proč je „samotka“ nejtěžším druhem vězení?
Dopady samotky na psychiku člověka.
- Jaký má sociální kontakt vliv na kognitivní funkce v seniorním věku?
- Jak to, že může zooterapie (canisterapie, hipoterapie atd.) přinášet pozitivní účinky?
Jak si lze představit trajektorii působení této metody?

Rozdíly mezi člověkem a ostatními primáty: pohled komparativní psychologie

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi (dle Matsuzawa, 2012)

- Lidský a šimpanzí genom se liší pouze v 1.23 %, přesto jsme na první pohled naprosto odlišní.
- (Od goril se lišíme v cca 2 % genomu).
- Šimpanzi žijí v promiskuitně, samice svádí co nejvíc samců a samci zabíjejí děti všech neznámých samic, se kterými se nespáříli. Neexistuje lidské společenství s takovýmto uspořádáním. (Ridley, 1999, s. 11)
- **Šimpanzi** začnou rodit děti cca v 12 letech a mají je po cca 5 letech. Ne dříve. Šimpanzice jsou plodné až do smrti (nemají menopauzu).

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi

- **Člověk** začíná rodit cca v 18 letech. Děti má po sobě po dvou, po třech, ale i po jednom roce. Lidské děti jsou „soběstačné“ nejdříve kolem osmi let (spíš mnohem později).
- Jak je tedy možné, že lidské matky užíví více dětí zároveň (šimpanzice by to jednoduše nedokázaly)?
- Protože rodičovství se účastní i otcové. A navíc i babičky, souroenci, dědové, strýcové atd. U ostatních primátů jsou tyto pečovatelské vztahy ze strany otce a širší komunity zcela výjimečné!
- **Odtud role otců, prarodičů, ale i sourozenců v lidském životě!** Proto jsou komunity lidí mnohem kooperativnější než u ostatních primátů.

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi

- U člověka (u žen) existuje **menopauza**, po které ženy žijí cca ještě 30-50 let. To jim umožňuje **rolí prarodiče** (babičky + dědečka).
U neandrtálců pravděpodobně prarodiče snad nebyli kvůli kratšímu věku populace, ale klidně mohli být.

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi

Lidské ženy mají **skrytou ovulaci** (to je zcela raritní mezi živočichy!!), resp. nemají říji (estrus). Šimpanzí samice inzerují svoji ovulaci stejně jako **všichni** ostatní živočichové.

Jak a proč může existovat něco jako skrytá ovulace? (Lund & Miller, 2014)

Sexuální aktivita žen (N = 20 tis.) nevykazuje během cyklu (krom menses) žádné podstatné změny (Brewis & Meyer, 2005). Existují jen jemné změny motivů a chování žen v plodné fázi (Gangestad & Thornhill, 2008).

Jared Diamond (2003): Proč máme rádi sex?

- Adaptací mužů na skrytou ovulaci žen (aby zajistili svoje otcovství, a tedy zúročili svůj *parental investment*) je patrně tzv. *mate guarding* – *hlídání partnerky* (Diamond, 2003 podle Etkin, 1954), čili celoživotní soužití s jednou partnerkou (**monogamie**).
- *Mate guarding* existuje i u šimpanzů, ale v mnohem menší míře.
- A protože je člověk monogamní, je donucen k větší vybíravosti mezi partnery (než např. šimpanzi). (Ridley, 1999, s. 19)

Evoluce lidského uspořádání rodiny

U raných homininů (*H. rudolfensis*, *H. habilis*) se ještě setkáváme s velkým pohlavním dimorfizmem (poměr 1,4), který je dokladem harémového uspořádání sociálního života (srov. gorily).

Snížení pohlavního dimorfizmu (z 1,4 na 1,2) je dokladem posunu k párovému uspořádání společností a tedy ke stavu, který je podobný našemu stavu, kdy základ rodiny tvoří **dyáda** (nikoli harém). Samice si totiž nevybírání největšího bouchače, ale podle jiného klíče: podle úrovně tzv. měkkých dovedností (intelektu, ozdobenosti, schopnosti zpěvu, tance, tvorby umění atp.).

Kmen Wodaabe, Sahel

https://www.youtube.com/watch?v=2EBAbsjZW4c&ab_channel=NewAtlantisTRIBES

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Niger_Foudouk_Geerewol_der_Wodaabe_Sept._05-SD_\(extrait\).webm](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Niger_Foudouk_Geerewol_der_Wodaabe_Sept._05-SD_(extrait).webm)

Rozdíly mezi člověkem a ostatními primáty

Člověk (industriálních kultur) je jediným primátem, u kterého jsou matka s dítětem (před osamostatněním) separováni od sebe po delší časové úseky (tak je tomu jen u některých poloopic, kdy matky opouštějí děti, aby se nakrmily). U všech ostatních primátů se dítě drží matčiny srsti (srov. **úchopový reflex**) a nepouští se. U opic matka navíc dítě objímá rukou (přidrží ho). Nikoli u poloopic (tam se mládě jen drží).

Separace dětí u lidí vede mj. k většímu tlaku na rozvoj hlasové komunikace, která někdy v dávnověku musela nahradit tělesný kontakt (Dunbar a jeho *social grooming/gossiping theory*).

Lidská poloha lehu na zádech je zcela ojedinělá mezi primáty a savci vůbec. (srov. doporučení proti SIDS!) Umožňuje dítěti procvičovat si jemnou motoriku dříve než umí stát vzpřímeně a uvolní si ruce.

Schopnost učit se u člověka

Všichni živočichové jsou po odstavení samostatní (člověk nikoli).

Člověk se nejenom stará o potomky, ale zároveň je také **učí**. To je mezi živočichy zcela ojedinělé! A učení je jednou z výsadních a základních adaptací homininů (linie rodu Homo).

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi

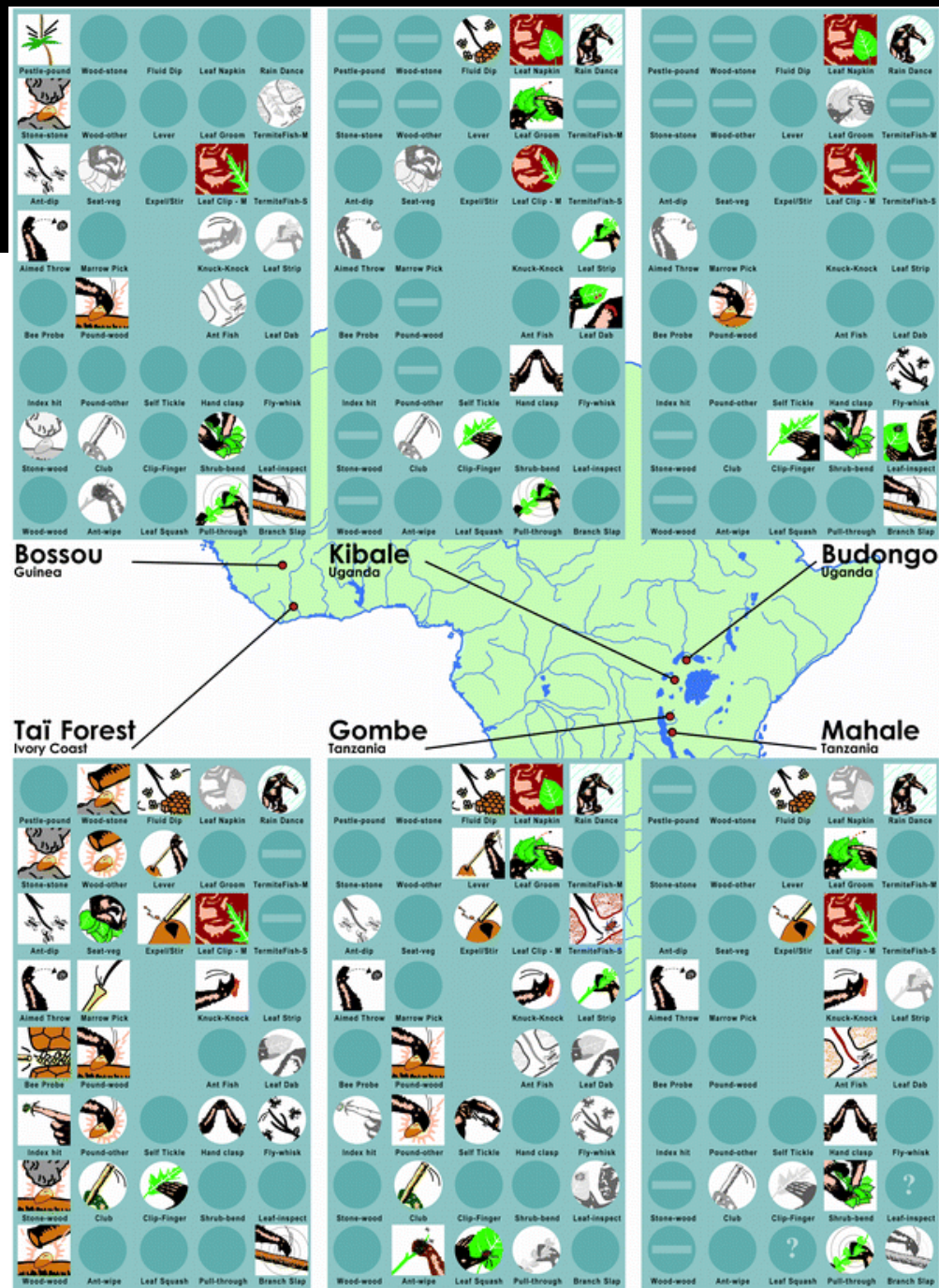
- Lidé vytvořili explicitní kumulativní **kolektivní paměť** na objevené technologie (= **kultura**).
- Šimpanzi znají jen hrstku technologií a kulturní transmise je u nich velmi pomalá a nejistá.
- My, **AMH** (*anatomically modern humans* = *anatomicky moderní lidé*) jsme mistry učeníivosti.

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi

Šimpanzi mají také různé *kultury*, které si předávají: např. šimpanzi z Gombe používají větvičky, aby s nimi lovili termity; šimpanzi z Bossou zase používají kameny k rozbíjení ořechů atd.

Meziskupinová transmise kultury je však u šimpanzů (oproti člověku) velmi omezená.

Přehled
 technologií u
 různých
 šimpazích
 komunit
 (z Whiten et al.
 1999)

Používání nástrojů k získání medu u různých komunit šimpanzů.

Dospělí šimpanzi nevěnují pozornost mladým.

U šimpanzů se výchovy (cca 4-5 let) účastní pouze **matky**. Samci pouze zajišťují matkám s dětmi ochranu a přístup ke zdrojům potravy.

Děti se učí pouze **observačním učením** (tj. pozorováním). Matky nikdy svoje děti neučí instrukcí či modelací činnosti: neukazují jim pohyby, aby to pochopily; nepodají jim vhodný kámen k louskání; nevytvarují jim ruku tak, aby dobře provedla pohyb. Pouze jim umožňují, aby se dívaly. Takto se šimpanzi naučí jakž takž louskat ořechy po třech až pěti letech!

Člověk a učení

U lidí je tomu zcela jinak! Základní lidskou adaptací je **vyučování (socializace) dětí.**

Člověk prodlužuje tzv. období **učení se** co do délky (ve 14-15 letech končí povinná školní docházka, což je nejdelší absolutní délka času dětství u mnohobuněčných organismů, společně se slony). Navíc přesahuje doba učení i z období dětství a adolescence i do dospělosti a stáří (srov. U3V).

Učitelé jsou profesní skupinou, která přejala část socializace od rodičů na svá bedra. Učitelé jsou profesionálové v socializaci dané věkové skupiny.

Rozdíly mezi člověkem a šimpanzi

Šimpanzí matky svoje děti nikdy neplísní, nebijí ani je nezanedbávají.

Ale (!) nepoužívají v takové míře jako člověk pozitivní ujištění (**pochvalu**). Lidské dítě je závislé na pochvale.

Všichni tvorové (obratlovci přinejmenším) reagují na pochvalu: pes, kůň, papoušek... Ale nikdy ji nedokázali využít aktivně. Člověk (současný) je jediný tvor, který záměrně využívá sílu pochvaly k socializaci.

Pochvala je základním a asi i nejsilnějším nástrojem socializace, tedy i učitele. Srov. pochvala osobnosti (Ty jsi šikovný) a pochvala činnosti (To se ti povedlo).

Žák musí ve škole zažívat pocity úspěchu pravidelně!

Sociálnost človeka

Výsledkem je skupina sociálných tvorů

- s veľmi rozvinutou schopnosťou kooperace,
- složená z rodinných jednotiek tvorených monogamným párom,
- jejímž hlavním nástrojem adaptace je učení (socializace),
- v čemž pomáhá i špecifická roľ prarodičů.

Socializace

Socializace **primární** (raná, v rodině, cca do 3. roku) a **sekundární** (mezi vrstevníky, ve škole, v zaměstnání, od 3 let dále)

Socializace probíhá kvůli vrozenému pudu k **vazbě** (srov. **attachment theory; citová vazba** a **J. Bowlby**).

Ke zdárné socializaci může dojít v případě, že dítě během 1. roku získá ke svému okolí důvěru.

Dítě si pak osvojuje způsoby chování (návyky), mateřský jazyk, hodnoty, různé modely a obrazy světa a věcí v něm. Důvěru získává především skrze mateřský objekt. Již přístup ke kojenci (kojení, první hry a hračky, oblékání) má proto zásadní sociální rozměr!

Srov. rozvinutí **důvěry** (a další fáze vývoje) u **E. Eriksona**.

Understanding Attachment Theory

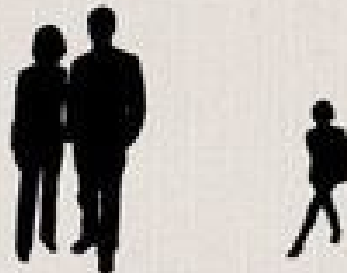
{ <http://kidscooperate.com> }

Secure

Uses caregiver as a secure base for exploration. Shows appropriate distress when the caregiver leaves, is comforted on return, returning to exploration. May be comforted by the stranger but shows clear preference for the caregiver.

Ambivalent

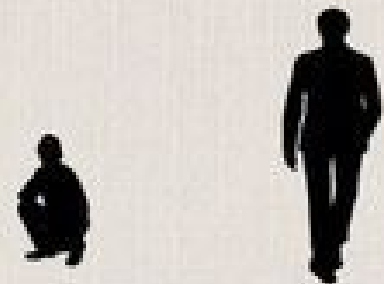
Does not use the caregiver as a secure base for exploration, protesting before the caregiver leaves. Upset about the caregiver leaving and slow to warm on return. Expressed concern about the caregiver's location, seeking contact but resisting angrily when it is achieved. Not easily calmed by stranger. In this relationship, the child always feels anxious because the caregiver's availability is never consistent.

Avoidant

Little emotional sharing in play, few signs of emotion when the caregiver leaves or returns. Showing low affect when offered affection. Treats strangers similarly to caregivers. The child may express lack of attachment and low self-esteem by acting out.

Disorganized

Lack of attachment can be expressed by disorganized emotional behavior such as approaching the caregiver but with the back turned.

Základním sociálním činitelem jsou rodiče a jejich rodiny. V tradičních společnostech učí děti rodiče, celý kmen a specificky je učí (při iniciaci) starší kmene.

V moderní společnosti neučí děti většinu rozvinutých poznatků rodiče (neumí ani?), ale učitelé! Dítě/člověk je ve škole (v ČR): 3+9+4+5 let.
Ergo: role učitelů v kultuře je zcela klíčová!
Srov. rozdílnost různých kultur a rolí a formu vzdělávání v nich!

Aktéři socializace

- **Rodina** – dává základy sociálního života
- **Škola** – předává další, většinou vědecké a nesamozřejmé znalosti o světě a dovednosti.
- **Vrstevníci** (resp. přátelé) – tvoří *centrum* sociálního světa jedince.
- **Tvůrci v masových médiích** – vytváří *kontext* sociálního světa jedince (písaři, spisovatelé, umělci, hvězdy, vládcí, státy, majitelé médií atd.).

Kanály socializace

- **Neverbální komunikace** (chování, jednání, projev) – první druh komunikace! Komunikace **činem**, resp. chováním.
- **Verbální komunikace** (plus moderní druhy komunikace: obrazová a textová).
- Komunikace **artefakty** (prestižní předměty, uniforma, snubní prsten, šperky...).
- **Masová média** (knihy, učebnice, televize, internetové stránky, oděv aj.).

Vliv genů a prostředí

Dítě v podnětném prostředí se naučí mnohem více než v nepodnětném.

Na druhou stranu tu jsou určité limity: např. dítě s DS má svoje limity i ve velmi podnětném prostředí.

635575038

Sociálnost lidského vývoje

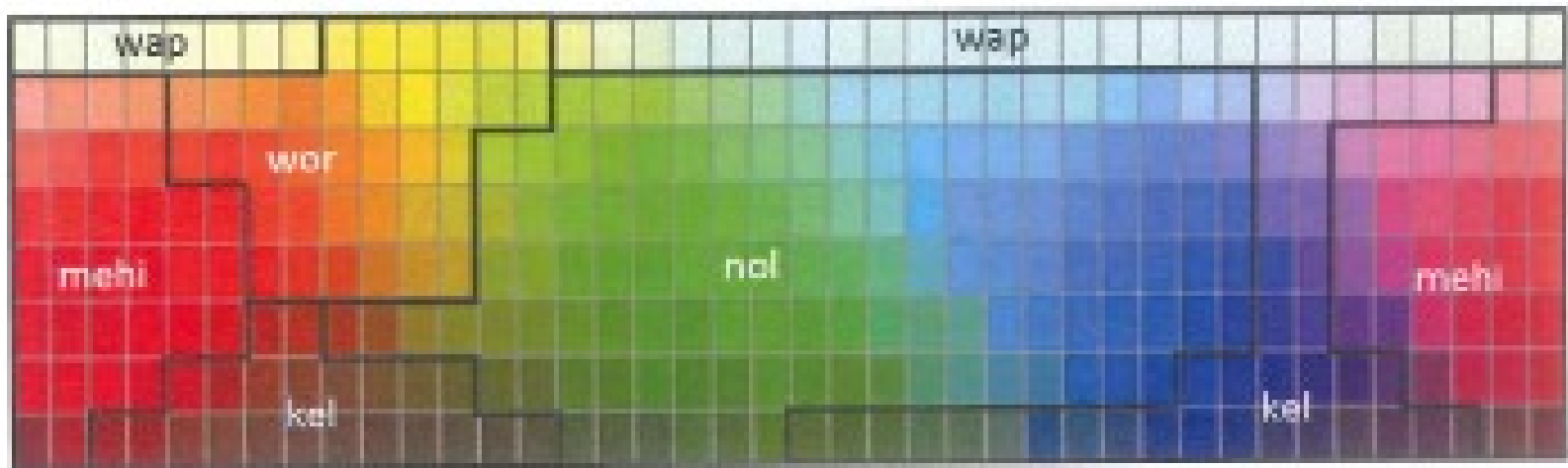
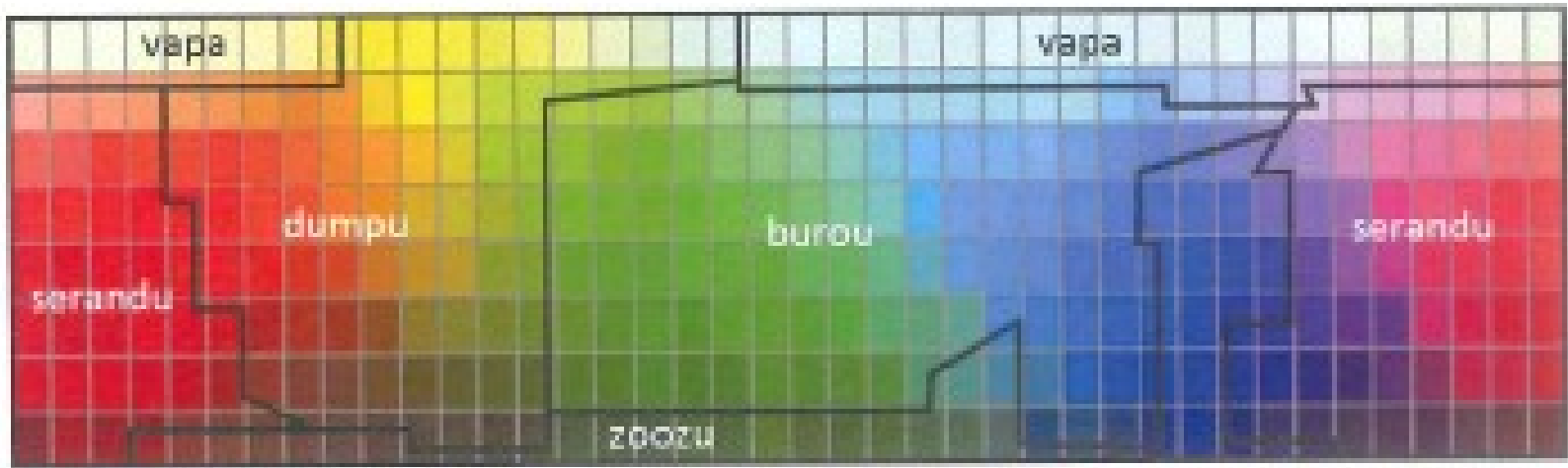
Všechny mezníky lidské ontogeneze mají svůj sociální rozměr (!):

- **početí**
- **narození**
- umí chodit, umí ... tisíc věcí (srov. lidské chválení)
- **umí mluvit**
- jde do **školky** (nároky instituce – různé nároky v různých zemích)
- jde do **školy** (nároky instituce)
- **puberta** – nově působí pohlavní pud; první veřejný partnerský svazek a někdy i první pohlavní styk; vývoj vztahu: zamilování, vztah, dlouhodobý vztah.
- **adolescence** – resp. právní dospělost, tj. zodpovědnost; ekonomická dospělost, tj. ekonomická nezávislost; aj.
- **dospělost** (od založení vlastní rodiny) - asi nejdelší období, tudíž obsahuje obrovské změny, které se uvnitř jednoho období odehrávají.
- **stáří** (od desintegrace těla?)
- I **smrt** je slavena velkolepou oslavou! A hrob je označen viditelně, často i s obrazem zemřelého. Drazí zesnulí žijí v našich pamětech a příbězích dál.

E. Sapir a B.L. Whorf

- Sapir-Whorfova hypotéza tvrdí, že jazyk a jazykové kategorie determinují/ovlivňují naše kognitivní procesy.

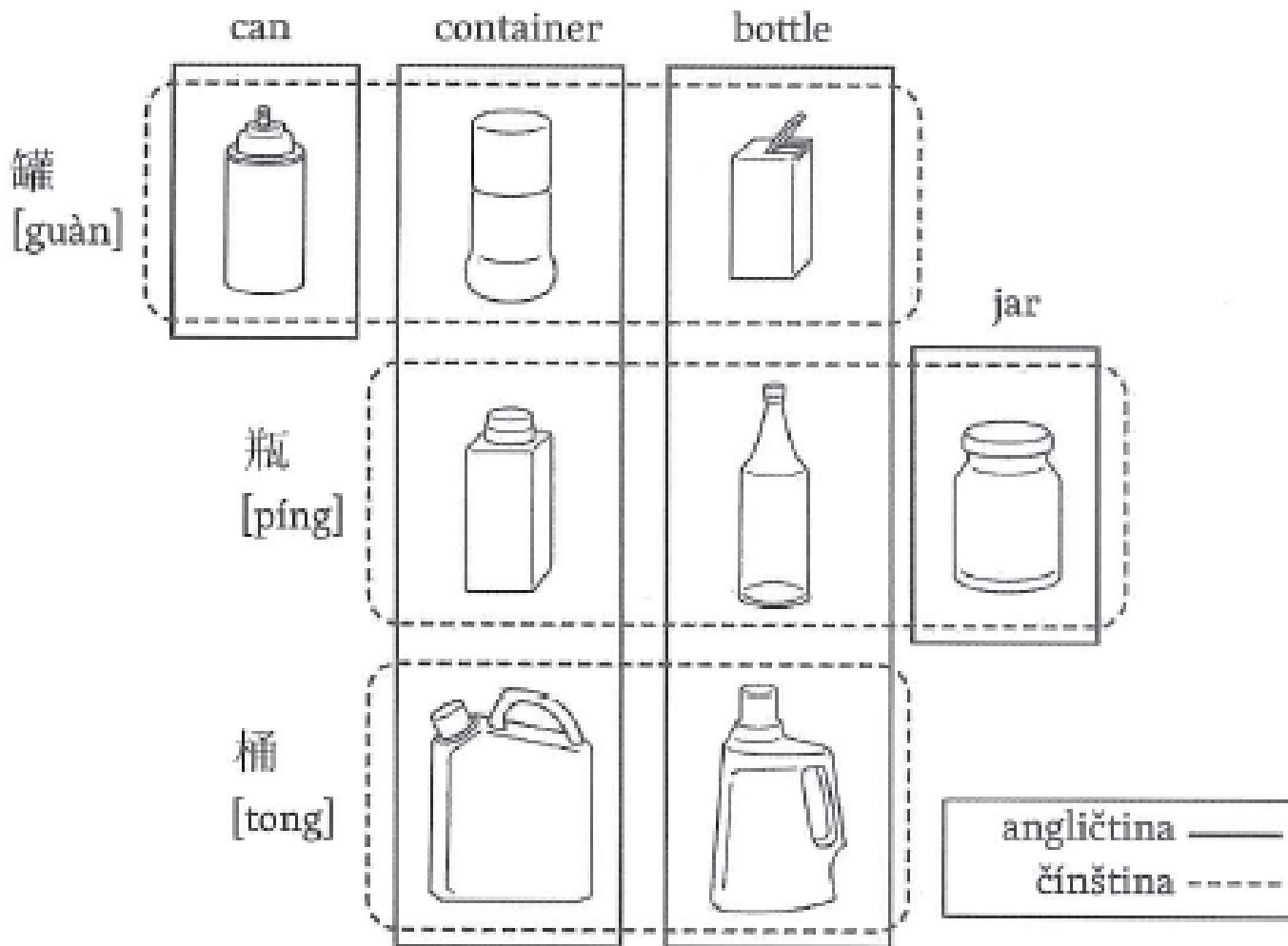

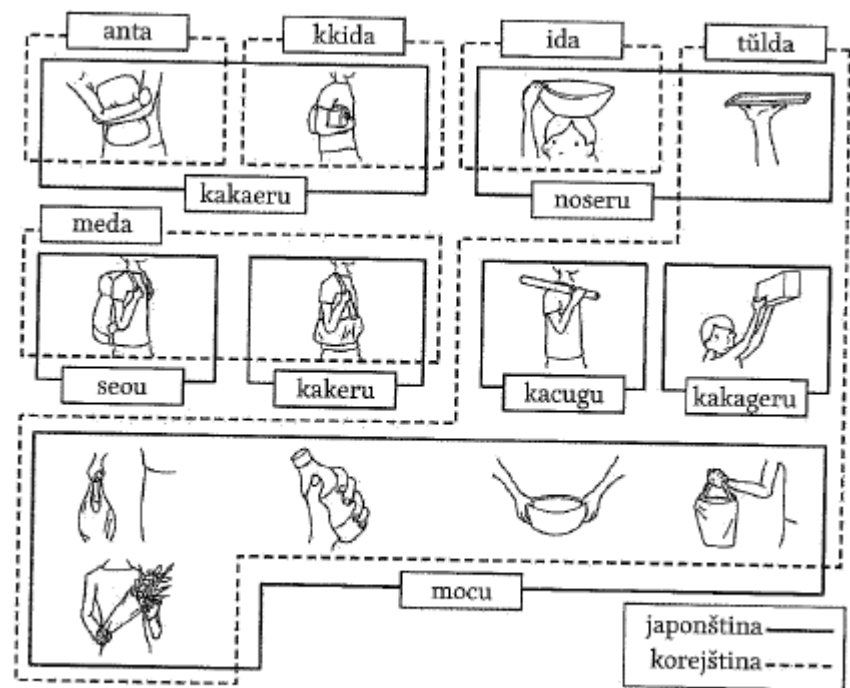
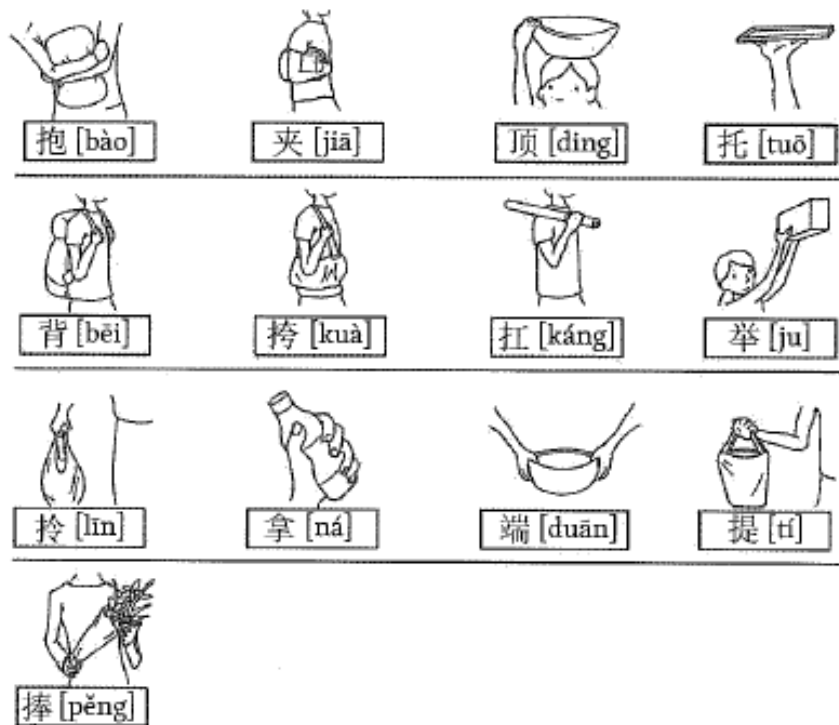
Obrázek 1 Pořadí sbora: Munsellův systém barev, názvy barev v jazyce himba (jihozápadní Afrika) a barev v jazyce berinmo (Papua Nová Guinea)

Převzato z knihy Imaiová, 2015.

Kategorizace v angličtině a čínštině: klasifikátory (předložky)

Slovesa

Obrázek 2b Slovesa s významem *držet* (japonština, korejština)

Čínská slovesa s významem *držet* (resp. *to hold*).

Japonská a korejská kategorizace slovesa *držet* (resp. *to hold*).

Převzato z knihy Imaiová, 2015.

L.S. Vygotskij a A.R. Lurija

- Hypotéza **kulturně historické školy psychologie** (Vygotskij, Lurija, Elkonin, Leont'ev ad.) je mnohem obecnější a je podpořena empirickým výzkumem (Lurija, 1976).
- Tvrdí, že celý **kulturně historický vývoj společnosti** (nejen jazyk; neboť jazyk je vždy spojen s praxí a děje se v určitých kontextech) **významně ovlivňuje všechny psychické procesy** (vnímání, kategorizaci, usuzování, sebepojetí).
- Srov. fenomenální mezikulturní výzkum A.R. Luriji (1976) ve 30. letech v Uzbekistánu, které ukázaly, jak zásadně se změnil průběh kognitivních procesů díky školní výuce (resp. při zavedení gramotnosti).

Uvědomění si sociálního kontextu své profese a jejích cílů by pro učitele a speciálního pedagoga měla být základem, ze kterého dále uvažuje všechny ostatní kroky vzdělávacího procesu.

Vaše působení musí být pokud možno vždy pro svěřence **příjemné**, což samozřejmě nelze vždy úplně splnit. Ale svěřenec se musí s Vámi cítit **bezpečně**.

Učitel utváří vhodné klima ve třídě, vzdělává žáky, vychovává je, vzdělává sebe, komunikuje s kolegy a rodiči žáků.

Učitel a sociální psychologie

Učitel by měl každou třídu dobře znát jak po stránce **osobnostní**, tak po stránce **sociální** (znát všechny jménem, znát jejich vztahy, jejich rodinné poměry, **znát soc. procesy a jevy**, znát soc. **system třídy** a úroveň **sociální kompetence** jednotlivých žáků).

Aktivita: Co vím o sourozencích svých žáků (svěřenců)? Co vím o: jeho koníčcích, o zaměstnání rodičů svých žáků?

Emoce a citová vazba

M. Ainsworthová zkoumala citovou vazbu a odlišila jistou a 2 nejisté vazby. Ovšem to je stále jakási vazba. Jsou lidé bez vyvinuté vazby.

Bowlby a Spitz zkoumali děti, které byly citově a sociálně deprivované více než 6 měsíců v prvním roce života.

Bowlby: 12 ze 14 dětí klasifikovaných jako emočně oploštělých (*affectionless*) prožilo kompletní a dlouhodobou separaci od rodičů.

Spitz mluvil o **hospitalismu**.

LITERATURA:

- Allport, G. W (1985). The Historical Background of Social Psychology. In G. Lindzey & E. Aronson (ed.). *The Handbook of Social Psychology*. New York: McGraw Hill. p. 5.
- Freud, 1991. *Vybrané spisy I*. Praha: Avicenum.
- Hunt, . (2015). *Dějiny psychologie*. Praha: Portál.
- Imaiová, M. (2015). *Jazyk a myšlení*. Praha: Karolinum.
- Lurija, A. R. (1976). *O historickém vývoji poznávacích procesů*. Praha: Academia.